

ELIN WÄGNERS LANDSKAP

Rapport från
**Elin Wägner-sällskapets hösthelg
på S:t Sigfrids folkhögskola
21-22 september 2002**

Inledning

Väckarklockan ringde punktligt klockan halv tio och det förväntansfulla sorlet i Elin Wägnersalen tystnade. Utanför lyste höstsolen, som den brukar vid detta tillfälle, när ordföranden Marianne Enge Swartz hälsade oss alla varmt välkomna till årets seminarium. Det var det trettonde i ordningen och vi var 31 deltagare som samlats. Inte lika många som under de senaste åren, vilket kanske delvis berodde på att bokmässan pågick samtidigt.

- Ta med en kompis, uppmanade Marianne. Ett ypperligt sätt att väcka intresse och värva nya medlemmar.

Det finns en organisationskommitté för seminariet fick vi veta. Den består av Kerstin Pharmanson, Margareta Josefsson och Ulf Marken. Till dem kan vi vända oss, om vi har förslag, synpunkter eller vad det vara månede som gäller seminariet.

Marianne hade några glädjande nyheter om litteratur om och av Elin Wägner och, som hon framhöll, är ett lyft för sällskapet: Boel Hackman håller på med en kortbiografi om Elin och Bonniers förlag kommer med en nyutgåva av Ulla Isakssons och Erik Hjalmar Linders Elin Wägnerbiografi lagom till årsmötet nästa år. Dessutom kommer **Pennskäftet**, med förord av Helena Forsås-Scott, att ingå i Svenska Akademiens klassikerserie.

Därefter fick vi en del glimtar från det seminarium som sällskapet anordnade under sommaren tillsammans med Harry Martinson-sällskapet. Det hade varit en mycket givande vecka och det var ett spännande sätt att låta författarna ”tala” med varandra.

Marianne upplyste vidare om att DELS (De Litterära Sällskapens Samarbetsnämnd) har en hemsida (www.dels.nu), där alla författare som har sällskap finns med och där det finns länkar till dem som har hemsidor. ElinWägner-sällskapet har en innehållsrik hemsida, som vi uppmanades att använda flitigt. Meningen är att den ska vara en levande verksamhet. Medlemsbladet Bergsluft ska finnas utlagt på den och rapporten från höstseminariet kommer också att finnas där. Uppgifterna till rapportskrivningen fördelades av Marianne på sedvanligt sätt bland villiga skribenter.

Det fanns inget bokbord på seminariet i år, eftersom det gavs tillfälle att köpa böcker vid söndagens besök på Lilla Björka. En ny upplaga av **Öppna dörrar** fanns dock till försäljning. Marianne berättade lite om vad som hade tillkommit i den nya upplagan, och hon beskrev också lyriskt ett par författares hus som hon besökt under sommaren: Karlfeldts Sångs och Axel Munthes Hildasholm, båda i Leksand.

Bidrag till Bergsluft efterlystes – stort som smått är välkommet.

Den som vill läsa och utbyta tankar om Elins författarskap kan ta kontakt med Ingela Gestad i Solna, som har tagit initiativ till en läsecirkel.

Till sist fick Elins röst vara med, tolkad av Marianne, när hon läste en berättelse ur en samling från 1941 med titeln **Sverige idag**. Berättelsen har Elin kallat Regnbågen Sverige. Den skildrar iakttagelser av medresenärer och natur under en resa på Helgasjön med ångaren Thor, och den fick bilda upptakt till årets seminarium, som handlade om landskapet ur olika aspekter med Elins tankar som grund.

Iréne Carlsson

Gunilla Almered Olsson

Det levande kulturlandskapet – ett vårdobjekt eller matproduktion för framtiden?

Temat för Elin Wägner-sällskapets traditionsenliga hösthelg var i år Elin Wagners landskap. Helgens första föredragshållare var Gunilla Almered Olsson, professor i miljö- kunskap vid Karlstads universitet och bitr. professor i växtekologi i Trondheim. Rubriken på föreläsningen har, på uppmaning från Gunilla, ändrats från programbladets till den hon själv önskat.

Kulturlandskapet

Sten Selander har i sin bok **Det levande landskapet i Sverige** (1953) skrivit om naturtyper i Sverige med bl a tonvikt på kulturlandskapet. Vi fick, genom diabilder och Gunillas förklaringar, göra en resa i kulturlandskapen: från rundhässjor i västra Västergötland, med rötter i järnåldern, till nutida svedjebruk på Madagaskar, där skogen kolas för att man ska få bränsle till matlagning och där därefter odling sker av grödor för lokalkonsumtion på den forna skogsmarken.

Finnar från Savolax, som på 1700-talet odlade upp jorden i Finnskogen i Värmland, är ytterligare exempel på att ”människan skapar natur”.

I Norge har sätrar (fäbodan på fjällhöjder) haft stor betydelse för jordbrukets utveckling från mitten av 1800-talet. Renar, får och nötkreatur, som betat fram en specifik flora på Jotunheimen i Norge, visar på att det kan vara svårt att skilja mellan vild och brukad natur. Renens beteseffekter (som tamdjur) har man genom pollenstudier av fjällvegetation kunnat härleda 4500 år bakåt i tiden! Ja, effekterna av renens betning i den skandinaviska fjällvärlden lär gå tillbaka till issmältningen, d v s 10 000 år tillbaka!

Gunilla tydliggjorde betets stora betydelse i landskapet genom exemplet om renarna som betat på Mittåkläppen i Härjedalen. För högt betetryck liksom inga betande djur alls ödelägger floran av gentiana och fjällviva.

Elin Wägner var först med att knyta landskapets förändringar till jordbrukets förändringar och därmed till matproduktionen. Detta var i en tid, då man i allmänhet var mycket positiv till förbättringar och rationalisering, och Elin var en av de få att uppmärksamma de negativa konsekvenserna av detta.

Framtiden

Sten Selander skriver att ”tekniker löser framtidens problem men landskapet blir fulare”. Ett talande exempel på detta kommer från den indiska miljökämpen Vandana Shiva, som hävdar att konsekvensen av den gröna revolutionen blev obrukbar mark. Detta orsakades av behovet av konstbevattning (djupborrhade brunnar) och den intensiva användningen av kemiska bekämpningsmedel.

Hur blir då odlingslandskapets framtid? Gunilla spår att matproduktionen kommer i kris. Ja, egentligen är den redan här! Galna kosjukan är ju ett tydligt exempel på detta! Följande punkter ger exempel på hur och varför problem kan uppstå:

- Oetisk djurhållning
- Matkvalitet
- Miljöproblem
- Sårbarhet

GMO (genmodifierade organismer) kan vara en anledning till en kommande kris. GMO är också ett exempel på ”den fulla optimismen” och risken med den, då den saknar tankar om försiktighetsprincipen.

En vision för framtidens matproduktion är en långsiktig hållbar matproduktion som betonar:

- Lokal och regional produktion
- Miljökvalitet
- Matkvalitet
- Mindre sårbarhet, dvs produktionen kan upprätthållas även i ett förändrat världsläge

Ett exempel på detta är lantbrukarna i Jotunheimen, som utvecklar tillverkning av chèvreost och andra nischprodukter.

Avslutningsvis, konstaterade Gunilla, är det öppna odlingslandskapet förutsättningen för vår överlevnad. Svaret på frågan i rubriken tycks mig klar – det levande kulturlandskapet ska vårdas genom en långsiktig, hållbar matproduktion.

I den efterföljande diskussionen påpekades konsumentens ansvar. Det gäller att vi konsumenter får tillräcklig kunskap och medvetenhet om matproduktionen och kulturlandskapet. Min egen reflektion blir: satsa på skolorna! Ge barn och ungdomar såväl praktiska (god mat!) som teoretiska kunskaper om mat och matproduktion. Och därtill bör vi, i vuxen ålder, få tillräckligt med tid att engagera oss i frågor som rör såväl maten som landskapet. Vad blir det annars av det levande kulturlandskapet och en långsiktig hållbar matproduktion?

Karin Sahlström

Samtal i smågrupper – Kulturlandskapets betydelse för dig

Möten, samtal, idéer

Varför har de blivit så omistliga de där septemberdagarna på S:t Sigfrids folkhögskola på Kronoberg? Är det de inspirerande föredragen, den underbara miljön, maten? Ja, det också, men framför allt möten med människor. Att träffa människor fyllda av liv, idéer, visioner, värme, som är beredda att generöst dela med sig av detta, har varit underbart berikande och i vissa fall lett till vänskap för livet.

Till dessa fördjupade möten har de organiserade samtalen i smågrupper starkt bidragit. Man kan inte slentrianmässigt slå sig ned tillsammans med de invanda vännerna, utan med milt tvång placeras man med nya, okända och spännande individer.

I år var samtalets tema ”Kulturlandskapets betydelse för dig”. Vi som samlades runt bordet kom från olika landsändar, representerade skilda yrken och befann oss i olika skeden i livet och utgjorde en kraftfull och färgstark blandning av människor.

Vi började lite trevande med att tala om det mest närliggande. Skulle vi inte kunna bevara det öppna kulturlandskapet omkring oss genom att köpa produkter från trakten? Varför t.ex. köpa äpplen från Nya Zeeland, när svenska äppleträd dignar av frukt? Vi tv-tittare förfasar oss över bestialiska djurtransporter och förhållanden i slakterierna. Men är vi beredda att betala några kronor extra för att djuren ska kunna leva ett gott liv och få en död utan ångest, innan de hamnar som föda på vår tallrik? Är var och en av oss två oförenliga personer: den ena upprörd framför tv-apparaten, den andra jagande röda lappar i varuhuset?

I vår grupp hade vi två producenter och experter inom området, småbrukaren Gunnel Ydrefors från Ydres skogsbygder och godsägaren Sven Arnell från västgötaslätten (titlarna gav de sig själva lite skämtsamt). De gav många och skakande exempel på myndigheternas dåraktigheter.

- Det är inget fel på den svenska maten, men den är åksjuk, påpekade Sven. Detta på tal om mjölken, som forslas långa sträckor över hela landet. Och Gunnel vittnade om hur småbruken missgynnades på olika sätt. Till de mindre gårdarna kör t.ex. inte mjölkbilen fram. EU-bidragen går till stordrift. Andra påpekade att detta är en medveten politisk satsning. Ända sedan femtiotalet har storskaligheten gynnats på landsbygden.

Vårt livliga meningsutbyte var dock inte enbart en klagosång, utan vi hade idéer och visioner om hur utvecklingen skulle kunna vändas i en annan riktning mot en framtid med ett levande och öppet kulturlandskap. Vi var överens om att det mesta beror på konsumentens efterfrågan, och så återkom vi till det personliga ansvarets betydelse.

När den utmätta tiden alltför fort var till ända, slutade vi vårt samtal inte med ”Kreaturens suckan” utan med den lilla dikt, som Sven citerade:

Om av alla djur jag finge välja,
så valde jag att bli en ko,
ty vad hon gör, hon gör med allvar:
smör och ost och mjölk och kalvar.

För grupp nummer tre
Kerstin Pharmanson

Promenera med Börje

Efter middagen var det förstås dags att promenera med Börje. Denna gång sträckte vi ut med älgkliv, åtminstone vår ledare, genom hela lindallén med flera lärorika pauser. Först fick vi upplysningar om Kronoberg. All mark runt skolan ägs av Statens fastighetsverk. Historiskt var det först biskopssäte, så kungsgård under Gustav Vasa. Av den öppna marken är hälften åker, hälften naturbete. Marken brukas ekologiskt enligt Elin Wägners principer.

Vi såg mängder av betande nötkreatur av olika raser. Förutom arrendatorns boskap finns åtskilliga andra, inhysta av olika ägare. Mjölken tar de diande kalvarna hand om. Ute på åkern höjer sig stenrösen på gammalt sätt som holmar.

Egentligen är det ett önskelandskap med såväl skog som vatten och äng och en mångfald av fåglar. Hela året kan man höra nötväckan.

Breda stenmurar inhägnar markerna. De tillkom på 1800-talet, då materialet till gårdsgårdarna sinade. Sten fanns ju, bevars! Vi fick också lära oss ett gammalt småländskt dialektord för gårdsgårdsvirke, trol.

Vid alléns slut mötte vi en gammal, gammal ek, som fortfarande grönskade, tack vare en decimeterbred barkstrimma till livsnerv. Denna ek såg nog Nils Dacke, när han 1542 drack jul på Kronoberg under det svåraste upproret mot Gustav Vasa. Rysseken har den kallats, varvid ”ryss-” tyder på att den står på röjd mark.

Så skyndade vi tillbaka för att hinna med ett besök vid Elins lind, planterad för tre år sedan och vid full vigör. Börje avslutade vårt strövtåg med en underfundig dikt av Werner Aspenström.

Majt Olsson

Tom Hedlund

”...skuggor och dagar av tusen slag...” Landskapet i svensk skönlitteratur

Efter en uppfriskande och som vanligt intressant promenad med Börje i det soliga men småkyliga septembervädret var det dags för en fantastiskt inspirerande resa i litteraturens landskap tillsammans med Tom Hedlund. ”Citattgissningen” var ett intressant grepp och gjorde oss alla delaktiga i föreläsningen. Som ”grädde på moset” blev vi lovade diabilder som avslutning.

Hur kan då landskapet beskrivas i litteraturen? Hur mycket är verklighetsbaserat och hur mycket är ren fantasi?

Första citatet kom från *Elin Wägners Svalorna flyga högt* och skildrar hur Daniel Skörd står och betraktar sitt landskap efter det att han har kommit tillbaka från Amerika. Här dröjer inte författarinnan så länge vid landskapspanoramata utan beskrivningen blir ”neutral” och Daniel blir en del av sceneriet. Annars är Elin fenomenal på att stuva om i landskapet. När hon skapar Gammalrödja (Berg) och Ljungheda (Tolg) är det som om hon klippt sönder en karta och fogat samman bitarna på ett annat sätt. Till och med väderstrecken är ibland omkastade.

Ett annat fascinerande exempel på det ”omstuvade landskapet” har *Hjalmar Bergman* gjort sig skyldig till, då han ”stjäl” domkyrkan i Västerås och placerar den i Örebro. Även *Irja Browallius* flyttar byggnader i ett bekant landskap och talar också om hur hon har gjort.

Landskap kan också bli förstörade. *Albert Engström* beskriver Skurugata i sina **Memoarer. Ur mitt liv och leverne** som mycket längre än den var. Men Elin Wägner imponerades inte av skildringen utan avfärdade proportionerna som ”pojktantasier”. Och visst kan barndomens värld ”krympa”, när man som vuxen besöker den igen. Jag glömmer aldrig då jag efter tjugo år hälsade på i mitt barndomshem och till min förskräckelse fann att både boningshus och uthus hade förminskats och blivit helt annorlunda. Till exempel hade min barndoms kök blivit mycket mindre och mörkare.

Döm om min förvåning när Tom Hedlund läste ett citat ur **På dessa skuldror** av min favoritförfattare i tonåren, *Sven Edvin Salje*. Här består miljön både av förfallna längor och en av huvudpersonen Kjell eftertraktad fädernegård. Författaren befolkar Gillesnäs, en gård han sett men inte haft någon relation till, med sin familj i Loväng. Miljön är verklig men romanpersonerna fiktiva. Även filmatiseringen skedde från denna gård.

Landskapet samt dess väder kan också vara en spegel av jagets sinnesstämning. Ett exempel på detta är *Hjalmar Söderbergs Doktor Glas*, vars huvudperson av förklarliga skäl känner sig lika gråblek som det beskrivna Stockholm. Årstider och väderfenomen ackompanjerar skeendet i romanen. Även i *Vilhelm Ekelunds Då voro bokarna ljusa* är mycket relaterat till jagets sinnesstämning. Man kan ”se” landskapet Stehag med Rönneån framför sig, men är det ett verkligt geografiskt landskap Ekelund beskriver eller ett själens landskap?

I *Strindbergs Ett drömspel* blandas också landskap och själ och landskapet blir metafysiskt. Men trots detta kan man återfinna mycket av drömmens och själens landskap i sinnevärlden. **Ett drömspels** goda och ljusa Fagervik föreställer ganska väl Furusund, medan det onda Skamsund är en betydligt mindre träffande beskrivning av det lilla samhället Köpmanholm.

Och vem kunde ana att lindallén i *Harriet Löwenhjelm*s drömlika dikt **Beatrice-Aurore** har en geografisk förebild, som dessutom är möjlig att återfinna även idag, nämligen på gården Gammelstorp i Tun i Västergötland, där Harriet Löwenhjelm's syster bodde?

Citatet ”...skuggor och dagrar av tusen slag...”, som är föredragets rubrik, bör kanske belysas. Det är hämtat från *Almqvists Drottningens juvelsmycke*, som till stor del utspelar sig kring Stavsjö i Kolmården. Här springer Tintomara omkring och förvrider huvuden och hjärtan hos alla som ser henne. Hon blir här ett med sin skog.

Avslutningsvis har jag tänkt ”att landa” och lämna både själens och drömmarnas landskap för att trampa rakt in i verkligheten. *Per Olov Enquist* beskriver i bl a **Musikanternas uttåg** och i **Kapten Nemos bibliotek** mycket detaljerat det hus i Hjoggböle i Västerbotten, där han växte upp. Landskapet är också ingående skildrat och de korrekta ortnamnen är nämnda. Trots detta måste helheten i de båda romanerna betraktas som fiktion.

En sista reflektion efter att också ha sett Ulrika Palmes vackra bilder: - Tänk att få ”traska med” på någon litterär vandring, antingen till Selma Lagerlöfs besjälade Värmland eller till Evert Taubes Ängö och Malö. Men jag får trösta mig med att i morgon, söndag, får jag färdas på en av de vackraste litterära vägarna, dvs den som slingrar sig mellan sockenkyrkorna i Berg och Tolg.

Ann-Christin Gunnarsson

Årets väckarklocka - Charlotte Permell

Årets seminarium hade underrubriken Kulturlandskapet i en föränderlig värld, en mång-tydig och flerbottnad rubrik. På min lott kom att sammanfatta anförandet av mottagaren av Årets Väckarklocka 2002 – Charlotte Permell.

Sällskapets motivering till årets val av mottagare av denna inte särskilt estetiska men desto mer hedersamma väckarklocka betonar Charlotte Permells betydelsefulla roll som vakande och väckande journalist både i press och i TV med att följa utvecklingen av levnadsvillkor för människor och djur, växtlighet, jordbruk, vatten och luft.

Charlottes inledningsreplik löd: - När man tänker på Elin Wägner, krymper man som en liten fluga! Onekligen en tankeväckande inledning! Hon berättade om sin yrkeskarriär inom massmedia, bl a på Expressen. Tyvärr har miljömedvetandet på redaktionerna vissnat ganska mycket. Idag lär Svenska Dagbladet vara ensamt om att ha en miljöreporter.

Charlotte Permell kom över till Sveriges Radios - Sveriges Televisions naturredaktion för sex år sedan. Det är ett enormt brett och intressant arbetsfält, men inte särskilt ekonomiskt rikt. Tre-fyra långresor per år är en ungefärlig kvot för den trupp på tre personer – Charlotte inräknad – som får ge sig av.

Det blir många intressanta intryck och möten och en rikedom av upplevelser. Rida på elefantrygg i gryningen, följa späckhuggare från fartygsdäck i nordnorsk fjord. Intet synes omöjligt! Vi fick följa med sex-sju inspelningsförsök med Charlotte, en pumaunge och dennes matte. Det var helt omöjligt att styra sceneriet men ganska roande med konfrontationen mellan människa och djur. Många gånger skildras också grymheter mot djur, som till exempel handel med exotiska djur från bl a Vietnam och Kina. Det är ofta eländiga förhållanden för såväl människor som djur och natur – världens framtid.

Vad är viktigast att skildra? Vad är en nyhet? Tumlarens öde i Sverige? 859 tips om Palmes mördare? Halten av flamskyddsmedel i bröstmjolk? Antalet vargar och björnar i Sverige?

Antalet journalister som arbetar med miljöfrågor är en krympande skara i praktiskt taget alla media. Hur ska man nå ut med viktiga frågor i ämnet? Nu bestäms vilka vilda djur som vi ska ha kvar på jorden. Vi står inför den största utrotningen sedan dinosauriernas tid. Ren luft, rent vatten, tystnad – ska de få bli exklusiviteter för ett fåtal?

Bilderna som vi får i massmedia är inte alltid sanna. Glädje, fest och safariäventyr är de bilder som vi oftast får. Man förtiger en stor del av det som sker med jordens naturtillgångar, t ex skövlingen av regnskogarna. Vi måste bekämpa den djupt destruktiva politiken och värna om jordens tillgångar och den biologiska mångfalden. Vi måste informera om ekoturismen. Vi måste se till att barnen tidigt kommer ut i naturen och lär sig att respektera den. Där kan massmedias, kanske framför allt TV-filmens genomslagskraft, bli en hjälp. Kan naturfilmer rädda naturen? Frågorna är fler än många.

För svensken betyder naturen fortfarande mycket. Man engagerar sig i naturfrågor och kan känna harmoni, vara en del i ett sammanhang, veta att det finns djur ute i naturen. Naturen är för många vår tids kyrka. Men hur lätt kan denna bild förändras?

Vad av allt detta kan anknyta till Elin Wägner och hennes livsarbete? Mycket, mycket! Hon var tidigt politiskt engagerad i olika frågor – kvinnans ställning i samhället, rösträttsfrågan och annat. Hon var en tidig miljökampe och är ett föredöme än idag. Hon deltog i konferenser runtom i världen för fred, frihet och samhörighet. Flera av hennes böcker och tankar är mer aktuella idag än någonsin.

Ett citat: ”När erövringen väl är fullbordad, är världens härlighet förbi!”
Väckarklockan 2002 tänker Charlotte Permell skicka vidare till Världskonferensen i Johannesburg om miljöfrågor. Politikerna som deltog där kom inte fram till nödvändiga beslut.

Charlotte Permell gav oss en gripande och upplysande genomgång av några av världens viktigaste problem idag och i framtiden. Hon slutade med ett citat av Elin Wägner: ”Det enda som man kan förändra är en själv”.

Det var enligt min mening en lysande föreläsning Charlotte Permell gav.

Ingela Gestad

Musik och samkväm

På kvällen samlades vi som vanligt i kapellet och lyssnade på de duktiga ungdomarna från S:t Sigfrids folkhögskola. Skönt att bara sitta ner en stund och koppla av och njuta av miljön, de levande ljusen och musiken. De grova balkarna i det gamla sädesmagasinet ger historiska perspektiv, jag tänker på hur gamla träden var redan när de fälldes och magasinet byggdes. Kanske därför jag känner mig trygg i ett gammalt trähus och får ro i min stressade själ.

Sedan var det dags för samkväm med god mat, information från Lilla Björka och livliga samtal. Det fanns också mycket att diskutera efter dagens fina föreläsningar som gav oss nya perspektiv på landskapet – både geografiskt och i litteraturen. Jag tror att vi efter den här dagen ser ut genom bil- eller tågfenstret på ett nytt sätt och läser en bok med ögonen öppna både för hur författaren skildrar själens och naturens landskap. Intressant också att årets Väckerklocka faktiskt gärna ville se sig som just en väckerklocka och öppna våra ögon för allt det fantastiska i naturen – för att vi ska värna bättre om den.

Marianne Enge Swartz

Bussresa i Elin Wägners hembygd

Söndagens program är en bussresa i Elin Wägners hembygd till de gamla kyrksöcknarna Tolg och Berg. Tolg var Elins barndomsmiljö och i Berg byggde hon åt sig ett eget hem, Lilla Björka, en röd smålandsstuga mitt i kyrkbyn.

Men låt oss påbörja vår resa!

Längst fram i bussen sitter våra guider, kunniga och väl pålästa, och nu ska de visa oss runt i Elins litterära och verkliga landskap. Med förväntan ser vi fram emot deras guidning.

Förbi Evedal och Sandsbro styr bussen mot vårt första resmål, Tjureda och utsiktstornet i Nykulla. Bussen tar oss upp i backen, trots att vägen är både brant och smal. Vi tackar vår chaufför för att allt ”gick vägen”! Sedan börjar vi att klättra uppför alla trappor för att titta på utsikten högst upp i tornet. Och de som orkar ända upp får verkligen lön för sin möda. Så här säger Elin själv om utsikten från Nykulla: ”...vi möts av en utsikt av vidunderlig skönhet inom höglandets vida horisont.”

Vi fortsätter vår resa och åker på slingrande och smala grusvägar mot Tolg. Vi stannar vid kyrkan. Vi går in i den typiska tegnerkyrkan, ljus och luftig och med sparsmakad utsmyckning. Dock på ett undantag när! Den ena långväggen pryds av en gammal altartavla bestående av i trä snidade bibliska figurer. Det sägs att snidaren på sin tid gav sina ”trägubbar” drag av folket här i Tolg. I sin bok **Gammalrödja** har Elin en humoristiskt och kärleksfullt skriven novell på detta tema. Novellen heter Trähelgonen.

I Elins diktning känner vi förstås inte igen denna kyrka. Nej, kyrkorna i hennes berättelser har utseende och miljö från de gamla medeltidskyrkorna, som en gång fanns i både Tolg och Berg. Med författarens rätt rör hon sig sedan fritt mellan dessa båda kyrkor – ingen av dem finns längre – och intilliggande prästgårdar, två miljöer som hon så väl kände till.

Men den som med kartan i hand kanske skulle vilja leta upp de platser som hon skildrat i sina böcker blir snart förvirrad och får svårt att hitta. Med hjälp av hembygdens sjöar, vägar, kyrkor och gårdar har hon ritat en egen karta.

Efter kyrkobesöket fortsätter resan till Holstensskog. Där utspelades de händelser som gav stoff till boken om **Åsa-Hanna**. Både gården – som i Åsa-Hanna kallas Mellangården – och handelsboden finns kvar.

Vi åker tillbaka till Tolg och tar nu vägen västerut mot Berg, dit det inte är så långt. Vi far förbi de små stugor där Lisa i Fattigstugan och Knyle-Petters Emma bodde. De är bebodda även idag. Från dessa kvinnor, som gärna skvallrade och berättade, fick Elin en del stoff till sina romaner.

Vi fortsätter uppför den långa och branta liden och är snart framme i Bergs kyrkby och målet Lilla Björka.

Först skall vi dock ner till prästgården, en miljö som också är ordentligt beskriven av Elin. Mitt emot prästgården ligger den gamla kyrkogården. Platsen är väl vårdad och ett stort kors visar var den medeltida kyrkan en gång låg. I Bergs hembygdsförenings första årskrönika från 1944 uttrycker Elin Wägner en önskan om att hembygdsföreningens första projekt ska bli att göra i ordning den gamla ödekyrkogården. Hon skriver följande om den gamla kyrkogården: ”... som ligger vid Bergsjön inom nerrasade murar. Träd och buskar växer i lämningarna av koret och sakristian, döende träd sträcker risiga grenar mot himlen, en skulpterad gravhäll av sandsten vittrar bort. Av själva kyrkorummets syns ej ett spår.”

Nu är denna kyrkogård ansad, vårdad och väl värd ett besök.

En skildring av besöket på Lilla Björka följer efter denna skildring.

Vi fortsätter vår bussresa norrut. Vi kommer till Lädja by, som i **Tusen år i Småland** har fått ett eget kapitel, Den gamla byn. Vägen genom byn bär uppåt i en lång men ej så brant backe. Här ligger hus och gårdar på båda sidor av vägen, så som resultatet blev vid laga skiftet. Alla hus är bebodda och har välskötta trädgårdar. Inte alla ladugårdar står tomma. Landskapet kring gårdarna är öppet.

Lädja är också min hembygd. Här har jag bott under min barndom och under mina första tonår. Här har jag sprungit, cyklat, lekt och gått i skolan! Det är fortfarande en levande by, värd att älska. Jag är glad och tacksam för att jag har mina rötter här!

Vår färd går vidare mot dotterbyarna Bråt och Rösås. Till Rösås åker vi för att se den gård som Elins vän Flory Gate köpte och där blev biodynamisk odlare. Detta väckte då stor miss-tänksamhet och undran bland folk i trakten, men allteftersom tiden gick blev Flory Gate både respekterad och aktad som bergbo. I Rösås ligger boningshus och gårdar sammanbyggda som före skiftet.

Bussen vänder här, vi åker tillbaka och tar vägen genom den vackra byn Bråt och förbi Bjursjö. Här lämnar vi de smala och slingrande grusvägarna och kommer ut på stora vägen som går mellan Jönköping och Växjö, en väg som – med Elins egna ord – ”går som ett pisk-rapp i landskapet”.

Utmed vår färdväg ligger Ör, där vi stannar vid kyrkan och på kyrkogården beser Syttes grav. Sytte, som egentligen hette Johan August Johansson, finns med i flera av Elins böcker. Han var en ofta sedd gäst i Bergs prästgård, vän till alla och mycket from. På hans gravsten

står också ordet Barnatro. Idag finns också på hans grav en kopparskylt med namnet Sytte, för det var under det namnet han var känd.

Här slutar vår resa i Elin Wägners hembygd och i de miljöer hon beskrivit i flera av sina romaner. Elin får själv sista ordet: ”/---/ av kärlek till dess höjder, dess sjörika dalar, dess hagar och ängar, dess odlade marker, dess vackra gårdar och byar, dess utforskade forntid, dess ödesmättade nutid och dess ovissa framtid.”

Ingrid Arnell

Besöket på Lilla Björka

Efter att ha hört mycket om Lilla Björka var det spännande att få se hur Elin Wägner hade låtit bygga ett eget hem, där hon flyttade in 1925.

Det första jag såg var skriarstugan som skymtade från vägen, då vi kom från Tolg via Hagalund till ödekyrkogården i Berg. Det bruna huset såg ut som en sommarstuga från 30- eller 40-talet.

Väl framme vid Lilla Björka stannade bussen framför grindarna, som är en kopia av de gamla som en gång fanns där. Från grindarna till huset ledde en grusgång, precis som det ska vara. Rabatterna på båda sidor visade att man försöker visa hur det var en gång, då Elin bodde här. Ulla Nordins ”installation” Spindelväv i trädgården var spännande att se.

Det var vackert att stå och se ut från altanen över åkern utanför trädgården. Jag kan förstå att Elin tyckte om att vistas på altanen i lä av glasväggarna och det vackra trägolvet.

Vi följde stigen genom trädgården, över den lilla muren bort till skriarstugan. Där fanns en terrass, inomhus var det ganska spartanskt med den stora öppna spisen. Utsikten över fälten med blånande berg var härlig.

Placeringen av skriarstugan i utkanten av området var väl genomtänkt av den som ritat huset, glaskonstnären Simon Gate, som var lyhörd för det enkla.

Nu till mina intryck av själva Lilla Björka. Huset är beskrivet så många gånger, så det här blir endast några kommentarer. Huset är till det yttre rent i sina linjer, men man ser att det är något speciellt med byggnaden. Det passar fint in i den småländska miljön. Men det är svårt att förstå att samma arkitekt som ritat Lilla Björka också ritat Liljevalchs konsthall i Stockholm (Carl Bergsten). Uttrycket ”en smålandsstuga i en fårahage” är träffande. De gamla ytterdörrarna är mycket viktiga; vilken tur att de fanns kvar! Kolonnerna på solaltanen är en rolig detalj, som finns på många hus från 20-talet.

Inne i huset känns det lite trångt i hallen. De släta träväggarna är ovanliga, men det finns en enkel skönhet i dem. Väggen till Linnéas rum saknade jag; det passar ej ihop med hallen, som på detta sätt verkar ännu smalare än den i verkligheten är. Tegelytorna var vackert slitna, men jag saknade kaminerna. Tjugotalstapeten i Linnéas rum var en stor tillgång och bidrog till att ge den rätta atmosfären.

I köket finns ingenting kvar från Elins och Linneas tid förutom de stora fönstren. Skänkrummet visar något hur det såg ut i köket då huset byggdes.

Europakartan i matsalen – det fanns en sådan på Elins tid – gör att man känner sig förflyttad till tiden för andra världskriget. Den lilla skulpturen av Siri Derkert i kakelugnsnischen föreställer Elin Wägner.

Litografierna av Sven Ljungberg är intressanta. Den som föreställer Lilla Björka skulle jag gärna vilja äga själv. Sven Ljungberg gör stiftelsen en stor tjänst, både kulturellt och ekonomiskt, genom att skänka litografierna till försäljning.

Vardagsrummet känns litet. Jag kan tänka mig, att då huset inte kunde byggas så stort som det var tänkt, minskade man på just vardagsrummet. Taket med dess silverfärg var imponerande. Den ”nya” öppna spisen kändes fel i detta hus, men den som finns är ju bättre än ingenting. I flera av de andra rummen saknas helt eldstäder. Från altandörren har man en fin utblick över trädgården och man kan ana hur den såg ut, då den var mera öppen.

Trappan upp till andra våningen har en ledstång, fin att hålla i och räcket runt trappan är vackert och enkelt med ovala hål.

Brorsonen Vanni hade god plats med två rum, ett experimentrum och ett sovrum. Elins arbetsrum med balkongen över altanen är ljust och det kanske trivsammaste med väggarna i samma ton som på Elins tid, nämligen rödviolett. Halmskorna visar att det var helt annorlunda att bo i ett hus uppvärmt med kakelugnar och kaminer.

Det var roligt att vistas på Lilla Björka och att få äta lunch där. Stiftelsen Elin Wägners Lilla Björka har lagt ner stor möda på att försöka återskapa huset så som det var en gång då Elin bodde här.

Tack för en fin helg.

Gunnel Ydrefors

**Ett stort tack till alla
som bidragit till denna rapport!**

**Elin Wägner-sällskapets styrelse
November 2002**

Redigering och utskrift: *Curt Gustafsson*